

Fantasticul de interpretare este noul rege

*Introducere în fantasticul de interpretare** (Editura Tracus Arte, 2011) este un titlu care înspăimântă. Sau cel puțin dă impresia de curs universitar arid. Dar așa cum Cosmin Perța se flexibilizează pe el însuși, la fel își ține scrisul în formă. Și oricum, deja este recunoscut ca fiind cel mai abil și inventiv autor de blurb-uri și hook-uri pe copertele cărților lui. El intră în categoria adevăraților oameni de cultură, cei care creează atât în ficțiune, cât și în teorie.

Mai întâi, cercetătorul ne propune un termen plecând de la distincția între fantasticul de interpretare al lui Matei Călinescu și fantasticul modernist, teoretizat de Roger Caillois și Tzvetan Todorov. Prima categorie ar acoperi proza din centrul și estul Europei, în timp ce a doua s-ar manifesta în literatura din vestul și nordul european, America de Nord și Orientul îndepărtat. Fantasticul de interpretare presupune, așa cum se bănuiește din titulatura lui, participarea hermeneutică a cititorului. Dar diferențierea clară între cele două subspecii este făcută chiar de la început: „Dacă în cazul fantasticului modernist avem de-a face cu evenimente ambigue, neliniștitoare, în care irump forțe stranii, halucinante, enigmatice sau grotești, în mijlocul unei lumi obișnuite, recunoscutibile, pentru a culmina cu un final de cele mai multe ori nefericit, fantasticul de interpretare încearcă să stimuleze și să elibereze imaginația cititorului, minunându-l, nu deconcertându-l, conducându-l spre descoperirea credibilului în interiorul incedibilului sau invers, totul într-o tonalitate optimistă”. Punctul comun cu fantasticul modernist ar fi existența unui sentiment al unei prezențe supranaturale, adică vis, traumă sexuală refulată, mitologii personale etc. Miza acestui tip de fantastic este declanșarea epifaniei, pe când cel modernist țintează să terifizeze și încurajeze lectura pasivă.

Foarte riguros, autorul decelează în interiorul fantasticului de interpretare următoarele categorii: fantasticul psihologic, fantasticul minimalist, fantasticul absurd și fantasticul delirant. Cel psihologic „doar propagă o atmosferă de tip fantastic, fără finalitate”. Fantasticul minimalist are parte de o definiție sărăcăcioasă, respectiv el intervine doar o singură dată în narațiune, dar o marchează complet. Ca un leu la vânatoare de girafe...

Dar, odată încălzit, Cosmin Perța descoperă mușuroiul tribului fantastic, cu toate speciile lui: fantasticul popular și mitic, fantasticul mitologic, fantasticul oniric, fantasticul esoteric, fantasticul feeric, fantasticul științific și cu siguranță trebuie să mai existe ceva rubedenii.

Cartonașe galbene

Continuând *nuanțările teoretice*, el menționează greșeala lui Lovecraft și Penzoldt cu privire la reducerea fantasticului la zona de horror. Todorov a clarificat că spaima este doar un corelativ al fantasticului. Dar nemilosul cercetător îi găsește și lui scaieteți în păr când acesta afirmă că adevăratul fantastic nu suportă încrederea absolută sau totală neîncredere. Ba și Caillois ar călca în străchini când condamnă „fantasticul explicat”, pentru că ar decepționa cititorul printr-o rezolvare tehnică. Tânărul nostru cercetător este de părere că visul, halucinația sau delirul nu rezolvă o situație stranie.

Aceiași aplomb îl dovedește și în discutarea spiritului comun est-european în domeniul fantasticului de interpretare. Țările din fostul lagăr socialist și-au perfecționat „limbajele literare cameleonice”, ceea ce automat presupune descifrarea lor. Alături de ele se găsește „sindromul Nozdriov” care angrenează personajele împreună cu cititorul într-o lume ce oscilează între realitate și fantastic. Dar o astfel de implicare nu se obține decât prin construcție migăloasă și are ca finalitate intrarea la idei, dubitația.

Cameleonul și societatea post-industrială

Un alt tovarăș al fantasticului este absurdul, în lipsa căruia musai să intre în scenă verosimilitatea. La un autor ca Urmuz „narațiunea este și absurdă, și fantastică în același timp”. Mult mai târziu, sub presiunea schimbărilor la toate nivelurile civilizației, fantasticul s-ar fi disipat, ajungând la un asemenea grad de camuflare, încât pare a face perfect parte din normalitate. Drept e că și lumea a luat-o tot mai tare razna. Dar această nevoie de a deduce fantasticul pentru a-l percepe implică o strădanie similară celei din fizica cuantică. Fantasticul contemporan este „rareori monocord, preferând schimbările rapide de registre și polifonia”.

Cu alte cuvinte, fantasticul în general devine tot mai mult fantastic de interpretare. „Fantasticul pur” al lui Teodorov a dispărut făcând loc unui fantastic cameleon care este în termeni foarte buni cu realul. Greșeala lui Caillois și Teodorov ar fi că ei au separat lumea reală de cea supranaturală. Care va să zică nu dualitate și fisură, ci polifonie și armonie. Supranaturalul nu ar fi deci una dintre dimensiuni, în care se manifestă fantasticul. Astfel, critica fantasticului pur duce la critica fantasticului practic, fără nicio legătură cu ce înseamnă „pur” și „practic” la Kant.

Pragmatica fantasticului

Culoarea din obrajii cărții provine și de la includerea unui corpus analitic în care se exemplifică pe diverse opere concluziile la care a ajuns cercetarea. În *Generalul armatei moarte* de Ismail Kadare se poate vedea cum fantasticul de interpretare se folosește de tehnicile fantasticului modernist, fără a „finaliza fantasticul”, permițând un sfârșit deschis. La Boris și Arkadi Strugațki, *A doua invazie a marșienilor*, se observă cum fantasticul psihologic creează condiții de manifestare supranaturală, fără să îl aducă direct pe scenă. Dar Cosmin Perța își ilustrează teoria prin cei mai diverși autori, încât cartea ajunge automat și un curs de literatură comparată. Iată: Ioan Groșan, *Trenul de noapte*, Milorad Pavic, *Ultima iubire la Târgigrad. Îndreptar de ghicitori*, Ștefan Agopian, *Manualul întâmplărilor*, Daniil Haarms, *Tatăl și fiica*, Mihail Bulgakov, *Demoniada*, Mircea Nedelciu, *Și ieri va fi o zi*, Jaroslav Hasek, *Efectul muzicii asupra animalelor*, Dusan Mitana, *O după-amiază caniculară*, Gherasim Luca, *Un lup văzut printr-o lupă*, Karel Čapek, *Cartea apocrifelor*, Danilo Kiš, *Enciclopedia morților*, Venedikt Erofeev, *Moskova-Petuški* și Mircea Cărtărescu, *Travesti*.

Dacă fantasticul psihologic este o „glazură” a textului și se subsumează fantasticului de interpretare, fantasticul absurd se cuvine a fi tratat cu minimă suspiciune amuzată, pentru a nu-l anihila. Fantasticul minimalist merită o definiție exactă: „acea manifestare a supranaturalului care are loc o singură dată în cadrul unei narațiuni și care fie o modifică substanțial, fie este într-atât de discretă încât este trecută cu vederea”. Deci e un fantastic extremist, deloc mediocru, în pofida denumirii lui.

Fantasticul delirant este văr cu cel oniric, cu deosebirea că este provocat de un drog ori de o traumă.

Iată cum teoria „monocelulară” a fantasticului elaborată de Todorov este pur și simplu pulverizată. Ba autorul promite și un volum secund, în care ar fi de studiat fantasticul popular și mitic, fantasticul ezoteric, fantasticul feeric și fantasticul științific. Cercetarea lui Cosmin Perța se instituie astfel ca o piatră de temelie în domeniul analizei fantasticului. Nimeni nu va mai purcede la interpretarea unor viitoare opere literare îmbibate de fantastic. Iar faptul că fantasticul de interpretare este atât de

omnivor – dacă pot introduce grade de comparație aici – dovedește că el exista încă pe vremea dinozaurilor, doar că disipat ilegal. Și nici nu trebuie să ne speriem că prin interpretare fantasticul și-ar pierde farmecul. Până la urmă, e ca în dragoste: raționalizarea întărește pasiunea.

*Cosmin Perța, *Introducere în fantasticul de interpretare*, Editura Tracus Arte, 2011.

